

ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ СТРАТЕГІЇ СОЦІАЛЬНО-ОРІЄНТОВАНОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

М. Poliennikov,
postgraduate Klasychnoho pryvatnoho universytetu, Zaporizhzhia

DOMESTIC AND FOREIGN EXPERIENCE OF THE FORMATION OF THE STATE STRATEGY FOR SOCIO-ORIENTED ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE NATIONAL ECONOMY

Зазначено, що в стратегії соціально-орієнтованого економічного розвитку національної економіки особливу увагу приділено таким головним стратегічним ризикам і загрозам соціально-економічної безпеки, як збереження експортно-сировинної моделі розвитку національної економіки, зниження конкурентоспроможності й висока залежність її найважливіших сфер від зовнішньоекономічної кон'юнктури, втрата контролю над національними ресурсами, погіршення стану сировинної бази промисловості, енергетики, нерівномірний розвиток регіонів, низька стійкість і незахищеність національної фінансової системи, збереження умов для корупції й криміналізація господарсько-фінансових відносин, незаконна міграція.

Визначено, що сутність ринку знаходить своє вираження в різних соціально-економічних функціях, наприклад, інформаційної, регулюючої. Одна з найбільш негативних сторін ринку — його неприйняття моральних цінностей справедливості. Ринок — це не тільки загальноекономічна категорія, а й одночасно складне соціально-філософське поняття. Його вплив не обмежується економічною сферою. Як результат природно-історичного розвитку людства, ринок обов'язково зазнає впливу з боку національних, культурних, моральних, релігійних, психологічних особливостей розвитку народів, що визначає особливості сучасного ринку і ринкової системи в різних країнах. Принцип соціальної справедливості завжди хвилював людей.

It is noted that in the strategy of socially-oriented economic development of the national economy special attention is paid to such main strategic risks and threats of socioeconomic security as preservation of the export-raw material model of development of the national economy, decrease of competitiveness and high dependence of its most important spheres on the foreign economic situation, loss of control over national resources, deterioration of the state of the raw material base of industry, energy, uneven development of regions, low risk and vulnerability of the national financial system, preserving the conditions for corruption and criminalization of economic and financial relations, illegal migration.

It is determined that the essence of the market is expressed in various socio-economic functions, for example, informational, regulatory. One of the most negative aspects of the market is its rejection of the moral values of justice. The market is not only a general economic category, but also a complex socio-philosophical concept. Its influence is not limited to the economic sphere. As a result of the natural and historical development of mankind, the market is necessarily influenced by national, cultural, moral, religious, psychological peculiarities of the development of peoples, which determines the features of the modern market and market system in different countries. The principle of social justice has always worried people.

Ключові слова: державна стратегія, соціально-економічна безпека, стратегічні ризики, національна економіка, національні ресурси, соціально-економічні функції, соціальна справедливість, інституціоналізація ринкових механізмів.

Key words: state strategy, socio-economic security, strategic risks, national economy, national resources, socio-economic functions, social justice, institutionalization of market mechanisms.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ І ЇЇ ЗВ'ЯЗОК З ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ТА ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Одна із державних стратегій — якнайшвидше відкриття економіки для зовнішнього світу — спочатку пов'язана з фундаментальними труднощами. Теоретики "шокової терапії" не замислювалися про обмеження, що витікає з того, що набуття досвіду в ринкових умовах, інституціоналізація ринкових механізмів і зміна соціокультурних стереотипів господарської поведінки вимагають часу і витрат. Очевидно, що значна частина землі є негативним фактором у формуванні ринкових структур, бо вартість інфраструктури, особливо комунікаційної та транспортної, а отже, інвестиції та час для країни з більшою площею вище. Виходом у такій ситуації може бути вибір преференційних зон економічного розвитку з високою концентрацією людського капіталу, високотехнологічної промисловістю і якісною інфраструктурою.

Україна зазнає натиску світової фінансової й економічної кризи. Саме тому в новій Стратегії соціально-орієнтованого економічного розвитку національної економіки особливу увагу приділено таким головним стратегічним ризикам і загрозам соціально-економічної безпеки, як збереження експортно-сировинної моделі розвитку національної економіки, зниження конкурентоспроможності й висока залежність її найважливіших сфер від зовнішньоекономічної кон'юнктури, втрата контролю над національними ресурсами, погіршення стану сировинної бази промисловості, енергетики, нерівномірний розвиток регіонів, низька стійкість і незахищеність національної фінансової системи, збереження умов для корупції й криміналізація господарсько-фінансових відносин, незаконна міграція.

Світовий досвід вказує на те, що без активної регулюючої ролі держави не може бути ефективною, соціально орієнтованою ринковою економікою, не говорячи вже про

ефективність забезпечення економічної безпеки країни. Немає жодної країни з високорозвиненою економікою, де б держава усунулася від регулювання ключових соціально-економічних процесів.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ, У ЯКИХ ЗАПОЧАТКОВАНО ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ

Грунтовному аналізу різних проблем забезпечення соціально-орієнтованого економічного розвитку національної економіки та розробці понятійно-категоріального апарату присвячено чимало наукових праць вітчизняних та зарубіжних дослідників. З-поміж них зазначимо В. Білоуса, В. Богдановича, О. Власюка, О. Данільяна, О. Дергачова, О. Дзюбаня, В. Горбуліна, О. Гончаренка, А. Гриценка, Я. Кондратьєва, В. Крисаченка, В. Ліпкана, О. Маначинського, Г. Новицького, Б. Парахонського, Г. Перепелицю, С. Пирожкова, Г. Почепцова, Г. Ситника, Д. Стеченко, О. Хилько, В. Якушика.

Також проблемами забезпечення соціально-орієнтованого економічного розвитку національної економіки займались і займаються такі відомі зарубіжні дослідники, як Е. Азер, А. Ахарія, А. Бетглер, С. Браун, Б. Броді, А. Возженіков, А. Волферс, М. Каплан, Д. Кауфман, У. Ліпман, Г. Моргентау, І. Морозов, Ч. Мур, Д. Нехтерлейн, К. Норр, О. Прохожев, С. Ротшильд, С. Стрендж, Ф. Трегер, Д. Тренін, П. Хат, К. Холсті, С. Хофманн та ін.

Значну роль у дослідженнях проблематики національної безпеки відіграли ліберальні ідеї та цінності, які віддають пріоритет забезпеченню прав і свобод людини і громадянина. Прихильники лібералізму (зокрема Д. Локк, М. Фрідман, Д. Кекек, А. Мізес, Д. Боаз, Д. Меннінг) в контексті безпеки чітко окреслили межі втручання держави, уряду в життя та діяльність індивідів.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є дослідження вітчизняного та зарубіжного досвіду формування державної стратегії соціально-орієнтованого економічного розвитку національної економіки.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБГРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

У державній статистиці західноєвропейських країн використовуються в основному дев'ять показників, що відображають істота соціальної політики держави:

- працю та умови праці;
- економічні можливості державного бюджету;
- політичні можливості, що надаються громадянам;
- навчання;
- отримання медичної допомоги;
- соціальні можливості (сімейні відносини);
- житлові умови;
- живлення;
- вільний час і його використання [3, с. 136].

У Франції соціальна політика на державному рівні враховує чотири основні показники: чисельність і склад населення; розподіл, перерозподіл і використання доходів населення; умови життєдіяльності; соціальний рівень життя. У Німеччині рівень і якість життя людей регулюються на основі структури споживчого кошика, що складається з розділів: харчування, одяг і взуття, оплата житла, електроенергії, особисті потреби, відпочинок. У США рівень життя враховується по 13 показникам: навколишнє середовище, демографічна ситуація, зайнятість населення, умови праці, рівень життя, соціальне забезпечення, охорона здоров'я, освіта, житлові умови, відпочинок, транспортне забезпечення, національна оборона, правовий захист громадян.

Міжнародна статистика рівня життя населення, яка використовується ООН, включає 12 основних показників: демографія, умови життя, споживання продовольства, житлові умови, освіта і культура, умови праці та зайнятість, доходи і витрати населення, вартість життя та ціни, транспортні засоби, організація відпочинку, соціальне забезпечення, свобода особистості [6, с. 89].

В Україні в 1992 р. були затверджені "Основні показники рівня життя населення в умовах ринкової економіки", що містять 7 розділів: узагальнюючі показники (індекси цін, ВВП на душу населення), доходи населення, споживання, грошові заощадження населення, соціальна диференціація, малозабезпечені верстви населення [1].

Таким чином, основою, фундаментом соціальної держави є змішана економіка, в якій приходять до компромісу:

- приватна і державна форми власності;
- формальні і неформальні економічні структури;
- комерційні та некомерційні освіти;
- ринкове і неринкове регулювання;
- конкуренція і її обмеження;
- закони і моральність;
- турбота про власний інтерес і альтруїзм.

У звіті про світовий розвиток 1997 р. розкривається місія держави, яка повинна бути спрямована на виконання п'яти основних завдань:

- утвердження засад законності;
- підтримання збалансованої політичної ситуації, включаючи макроекономічну стабільність;
- фінансування базових послуг і інфраструктури;
- підтримка незахищених груп населення;
- захист навколишнього середовища.

Для формування соціально орієнтованої ринкової економіки, слід дотримуватись таких умов:

- неухильне дотримання правопорядку;
- участь держави в розвитку виробничої та соціальної інфраструктури;

— компетентна економічна і соціальна політика держави, заснована на усталених законодавчих і моральних нормах;

- інформування громадян про прийняті рішення і створення умов для їх вільної і самостійної діяльності в рамках закону.

Різні, змістовні точки зору на цю проблему віднесення України до типу країн з соціально ринковою економікою викликани, на нашу думку, такими моментами:

- наявністю формальних і змістовних критеріїв цього поняття;
- урахуванням динамічної складової;
- історичними, національними та культурними особливостями;
- специфікою пережитого періоду [2, с. 14].

Завдого до появи широкої наукової дискусії про процеси глобалізації, її плюси і мінуси активно використовувалися поняття світового ринку (починаючи з інтенсифікації переміщення товарів між країнами в зв'язку з промисловою революцією в Англії), світового господарства (з моменту активізації переміщення капіталу в кінці XIX ст. і створенням ТНК), світової економіки (з моменту інституційного закріплення світового господарства за допомогою механізмів координації і управління в другій половині XX в.). Категорії "господарство", "економіка", "ринок" відносяться до числа базових економічних категорій. Часто поняття "господарство" і "економіка" використовуються як синоніми, наприклад "соціальна ринкова економіка" і "соціальне ринкове господарство", планова і ринкова економіка і планове і ринкове господарство.

Тому звернемося до їх трактування з урахуванням етимології як в українській, так і в німецькій мовах. У визначенні В.О. Гончарова "господарство — завідування, управління порядком і витратами по закладах, економка — від грец. хороший господар, розважливий, що зберігає що можна, економити — охороняти, зберігати, скорочувати дбайливо витрати, зменшувати, скільки можна, витрати" [4, с. 65]. У німецькій мові частіше використовується слово *Wirtschaft* — економіка, господарство, ведення господарства, хазяїнування і його похідне *Wirtschaftler* — завідувач господарством, економ, керуючий — походять від слова *Wirt* — господар, а на старонімецькій "гостинний господар, хлібосол", що минає корінням в лат. "Vetus" (перекидається зі слов'янським "віра"). Всі ці слова за своїм походженням мають відношення до індогерманського кореня *ueg* — "гостинність, дружелюбність", а похідними від нього є також договір (*Vertrag*) і довіру (*Trau*). Рідко вживане сьогодні в німецькій мові "Оеконом" було широко поширене в XVII в. і відбувалося від грецького "Oiko-nomos", де "oikos" означає "будинок, господарство" (звідси "ойкумена"), а "nemein" — керувати [5, с.118]. У грецькій культурі розуміння єдності світу не викликало сумнівів в єдності принципів на основі божественних законів.

С.Ф. Поважний, Г.О. Єпішенкова, А.А. Нікітіна вважають, що "найширша, ємна категорія "господарство" — відображає складність і багатоплановість економічного буття суспільства [10, с. 8]. Зміст цього поняття включає в себе людські, природні і божественні параметри". "Кожен

порядок господарювання в будь-який час є, як мінімум, деяким моральним, правовим і морфологічним утворенням". Інша базава категорія "економіка" трактується як найважливіша форма людської діяльності, що включає два різних аспекти, на які звертав увагу ще Аристотель, розрізняв в своїй праці "Політика" економіку як ведення домашнього господарства та як сферу життя, що характеризується веденням господарських операцій з метою отримання прибутку. В сучасній соціальній науці економіка визначається з різних точок зору: як спосіб господарства, приватний випадок господарської діяльності. Існує також визначення економіки як сукупності виробничих відносин. На думку економіста Н.І. Кордюк, економіка кожної країни — це велика система, в якій багато різних видів господарської діяльності та кожен компонент системи може існувати тільки тому, що отримує що-небудь від інших, т.б. знаходиться у взаємозалежності і від інших ланок [7, с. 85]. Таким чином, економіка — це система господарських зв'язків і відносин, особливим чином упорядкована структура. До сфер економічної системи традиційно відносять виробництво, розподіл, обмін і споживання різного роду предметів і послуг. Стосовно до рівнів або об'єктам економічної системи слід виділяти, наприклад, відповідно до підходу В.І. Мунтіян, мінекономіку, мікроекономіку, мезоекономіку (регіональну економіку), макроекономіку і максіекономіку (глобальну економіку) [9, с. 236]. Ще один підхід класифікації по публічній власності споживаних благ, активно розвивається О.В. Левчук, виділяє ринкову економіку, економіку громадського сектора та державно-регульовану економіку [8, с. 62].

ВИСНОВКИ

Історія ринку налічує понад 30 тис. років. До часів 30-тисячолітньої давності відносяться перші приклади міжнародного поділу і кооперації праці, коли мешканці Нової Гвінеї зі стовбурів хлібного дерева будували вітрильні морські пироги, придатні для далекого плавання, і добиралися на них до островів Фіджі, Самоа, Тонга, до Австралії. Вже тоді в Полінезії існував обмін місцевих виробів на заморські. Щось краще робили в Гвінеї, щось на Фіджі, а потім змінювалися. Свої ринки мали Стародавня Греція, Китай класичної епохи, Єгипет, Вавилон. Фахівці стверджують, що ринковий механізм — це велике надбання людської цивілізації, порівнянне з використанням вогню, винаходом колеса, паперу, радіо. Найкоротше його визначення зводиться до виявлення трьох основних складових: приватної власності, поділу праці і вільної конкуренції. Сутність ринку знаходить своє вираження в різних соціально-економічних функціях, наприклад, інформаційної, регулюючої. Одна з найбільш негативних сторін ринку — його неприйняття моральних цінностей справедливості. Ще К. Маркс писав, що в міру розвитку капіталізму етичні ідеали і традиції, які не сполучаються з вигодою і розрахунком, втрачають своє значення. У творчій англійській класичній політекономії А. Сміта і Д. Рікардо сформульована концепція "економічної людини".

Однак ринок — це не тільки загальноекономічна категорія, а й одночасно складне соціально-філософське поняття. Його вплив не обмежується економічною сферою. Як результат природно-історичного розвитку людства, ринок обов'язково зазнає впливу з боку національних, культурних, моральних, релігійних, психологічних особливостей розвитку народів, що визначає особливості сучасного ринку і ринкової системи в різних країнах. Принцип соціальної справедливості завжди хвилювало людей. Значний внесок у розробку проблеми справедливості внесли філософи Стародавньої Греції. Основним поняттям, що характеризує справедливість, вони вважали "співмірність" як принцип розумного суспільного устрою. У соціально-філософських концепціях XVIII—XIX ст. обґрунтовується положення про те, що справедливість у суспільних відносинах повинна спиратися на визнання суверенності кожної окремої людини.

Література:

1. Закон України "Про основи національної безпеки України": Закон України № 964.-М від 19.06.2003 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/96415>
2. Андрійчук В.Г. Економічна безпека України: стан, критерії виміру та превентивні заходи її зміцнення /

В.Г. Андрійчук // Економіка, фінанси, право. — 2013. — № 6. — С. 12—17.

3. Бандурка О.М., Духов В.Є., Петрова К.Я., Чернков І.М. Основи економічної безпеки: підручник. — Харків: НУВС, 2003. — 236 с.

4. Гончарова В.О. Вплив тіньової економіки на економічну безпеку держави: монографія / В.О. Гончарова. — Х.: ХНУ, 2001. — 195 с.

5. Жаліло Я.А. Стратегія національної безпеки України в контексті досвіду світової спільноти / Я.А. Жаліло. — К.: Сатсана, 2001. — 224 с.

6. Жихор О.Б. Економічна безпека [Текст]: підруч. для студ. ВНЗ / [О.Б. Жихор та ін.]; за ред. д-ра екон. наук, проф. О.Б. Жихор, д-ра екон. наук, проф. О.І. Барановського; Ун-т банк. справи Нац. банку України (м. Київ). — К.: УБС НБУ, 2015. — 467 с.

7. Кордюк Н.І. Економічна безпека України в умовах глобалізації / Н.І. Кордюк // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія економічна. — 2012. — Вип. 2. — С. 83—89.

8. Левчук О.В. Економічна безпека України в контексті глобалізаційних викликів // Економіка і суспільство. — 2017. — Вип. № 8. — С. 59—64.

9. Мунтіян В.І. Економічна безпека України / В.І. Мунтіян. — К.: КВШ, 1998. — 462 с.

10. Поважний С.Ф. Державне управління національною економікою в умовах глобалізації / С.Ф. Поважний, Г.О. Єпішенкова, А.А. Нікітіна // Збірник наукових праць Донецького державного університету управління. Сер. "Державне управління". — 2010. — № 151. — С. 3—14.

11. Ревенко А. Проблеми формування національної економічної безпеки України / А. Ревенко // Економіка України. — 1993. — № 11. — С. 15—21.

12. Сенчагов В. О сутності і основах стратегії економічної безпеки Росії / В. Сенчагов // Вопросы экономики. — 1995. — № 1. — С. 97—106.

13. Скорук О.В. Економічна безпека держави: сутність, складові елементи та проблеми забезпечення / О.В. Скорук // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер.: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. — 2016. — Вип. 6 (3). — С. 39—42.

14. Степаненко А. Оцінка економічної безпеки України та її регіонів / А. Степаненко, М. Герасимов // Регіональна економіка. — 2002. — № 2. — С. 39—54.

15. Шлемко В.Т. Економічна безпека України: сутність і напрями забезпечення: монографія / В.Т. Шлемко, І.Ф. Білько. — К.: НІСД, 1997. — 144 с.

References:

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (2003), The Law of Ukraine "On the Fundamentals of National Security of Ukraine", available at: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/964*15
2. Andriychuk, V.H. (2013), "Ukraine's economic security: state, measurement criteria and preventive measures to strengthen it", no. 6, pp. 12—17.
3. Bandurka, O.M. Dukhov, V.Ye. Petrova, K.Ya. Chernkov, I.M. (2003), Osnovy ekonomichnoi bezpeky [The basis of economic security], NUVS, Kharkiv, Ukraine.
4. Honcharova, V.O. (2001), Vplyv tin'ovoi ekonomiky na ekonomichnu bezpeku derzhavy [Influence of the shadow economy on the economic security of the state], KhNU, Kharkiv, Ukraine.
5. Zhalilo, Ya.A. (2001), Stratehiia natsional'noi bezpeky Ukrainy v konteksti dosvidu svitovoi spil'noty [Strategy of National Security of Ukraine in the context of world community experience], K., Ukraine.
6. Zhykhor, O.B. (2015), Ekonomichna bezpeka [Economic security], UBS NBU, Kyiv, Ukraine.
7. Kordiuk, N. I. (2012), "Economic security of Ukraine in the conditions of globalization", Naukovyj visnyk L'viv's'koho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav. seriia ekonomichna, vol. 2, pp. 83—89.
8. Levchuk, O. V. (2017), "Ukraine's economic security in the context of globalization challenges", Ekonomika i suspil'stvo, vol. 8, pp. 59—64.
9. Muntian, V.I. (1998), "Ekonomichna bezpeka Ukrainy [Economic security of Ukraine]", K.: KVSh, Kyiv, Ukraine.
10. Povazhnyj, S. F. (2010), "Public administration of the national economy in the conditions of globalization", Zbirnyk naukovykh prats' Donets'koho derzhavnoho universytetu upravlinnia. Seria "Derzhavne upravlinnia", no. 151, pp. 3—14. *Стаття надійшла до редакції 21.02.2018 р.*